

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

УДК 81'374+001.4

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ Й УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

М. В. Дмитрук

В статье рассматривается современная терминологическая система ветеринарной медицины. На основании анализа специальных словарей, периодических изданий и учебников предлагаются рекомендации по ее усовершенствованию и дальнейшему развитию.

Ключевые слова: ветеринарная терминология, синонимы, паронимы, термины-эпонимы, термины-аббревиатуры

У статті розглядається сучасна термінологічна система ветеринарної медицини. На основі аналізу спеціальних словників, періодичних видань та підручників висловлюються рекомендації щодо її удосконалення і подальшого розвитку.

Ключові слова: ветеринарна термінологія, синоніми, пароніми, терміни-епоніми, терміни-аббревіатури

In clause the modern terminological system of veterinary medicine is considered (examined). On the basis of the analysis of the special dictionaries, periodic editions and textbooks the recommendations for its improvement and further development are offered.

Key words: a veterinary terminology, synonyms

Сучасне термінознавство виходить з потреб державотворення, тобто вимагає вживання у різних галузях унормованої кодифікованої термінології. Тому не випадковим є ґрунтовне вивчення науковцями теоретичних питань, пов'язаних з пізнанням природи терміна, його структури, способів творення, місця і ролі у певній терміносистемі, джерел формування наукової термінології і т.п. Всебічне вивчення теоретичних питань сприяє вирішенню основного завдання сучасного термінознавства – упорядкування, систематизації, уніфікації та стандартизації сучасної української наукової термінології. Ветеринарна термінологія становить один із шарів наукової термінології. А тому питання розвитку сучасної української ветеринарної термінології слід розглядати у зв'язку із науковими і практичними завданнями, що стосуються сучасного термінознавства.

Ветеринарна термінологія була предметом спеціального дослідження Віри Коленцової. Її стаття “Лексико-граматичні та словотворчі аспекти ветеринарної термінології” характеризує в цілому термінологічну систему ветеринарної медицини. Автор зауважує, що в системі термінології ветеринарної медицини спостерігаються численні синонімічні утворення, а в морфологічному полі ветеринарної термінології домінують іменники і прикметники, що відсунули дієслова на третє місце [1, с. 172]. В. Коленцова також говорить про афіксальний і безафіксний способи творення термінологічних одиниць. Але у статті не вирішуються питання удосконалення і подальшого розвитку терміносистеми ветеринарної медицини.

У даній статті автор намагається розв'язати питання нормалізації і подальшого розвитку ветеринарної термінології, висловивши рекомендації щодо її удосконалення.

Прогрес науки і техніки створює потребу в номінації всезростаючої кількості нових понять – результатів пізнавальної діяльності людини. На сучасному рівні розвитку суспільства спеціальна лексика (термін та номенклатурні назви) становить близько 90% загальнолексичного фонду [2, с. 92], і питома вага її невпинно зростає. Однак процес термінотворення проходить переважно стихійно. Багатозначні терміни, терміни-синоніми, багатослівні терміни, перенасичені іншомовними елементами, важкі для вимови, а також утворені з порушенням мовних норм заважають свідомому їх засвоєнню і взаєморозумінню. Це стосується і української ветеринарної лексики. Таким чином, потреба стандартизації термінолексички ветеринарної медицини сумнівів не викликає.

У сучасній українській ветеринарній термінолексичці наявна небажана синонімія, трапляються застарілі, незграбні, немилозвучні, важкі для вимови, складні для запам'ятовування терміни. Зробити такі висновки дає нам змогу аналіз періодичних ветеринарних видань, спеціальних словників та

підручників. Насамперед нами проаналізовані терміни-синоніми та терміни-епоніми, що функціонують у ветеринарній медицині. Так, журнал “Ветеринарна медицина України” за травень 1999 року подає такі синоніми: “мальтійська гарячка”, “інфекційний (епізootичний) аборт”, “хвороба Банга”, “інфекційний епідидиміт баранів” [3, с. 24]. Цей журнал за листопад-грудень 1998 року фіксує такі синоніми: “фузобактеріоз”, “некробактеріоз”, “некробацильоз”, “гангренозний дермантит коней”, “гангренозний мокрець”, “панарицій великої рогатої худоби” [4, с. 43]. Звичайно, при такій кількості синонімів не тільки студентів спеціального факультету, але і практичному лікарю ветеринарної медицини важко правильно зорієнтуватися у тлумаченні терміна, бо ж, як казав Л.А. Булаховський, кожний синонім вносить якийсь елемент нового, додаткового значення.

При дослідженні української лексики нами виявлено ряд епонімічних термінів: “хвороба Тешена” [5, с. 22], що вперше діагностована у 1930 р. в Чехословаччині, а на території колишнього СРСР ця хвороба виявлена в 1971 і описана в 1974 році; “хвороба Банга” [6, с. 24]; “хвороба Ауески” [7, с. 89]; “хвороба Йоне” [7, с. 458]; “хвороба Гамборго” [8, с. 9] та ін.

У ветеринарній термінології для номінації хірургічних інструментів також застосовують епонімічні терміни, наприклад: “реберний респатор Дуайєна”, “ложку Люєра”, “ложку Фолькмана”, “кісткові щипці Дуайєна”, кісткові “щипці Фергусона”, “кісткові щипці Фарабефа” [9, с. 73], “голкотри-мач Матьє” [9, с. 75] та ін. Таким чином, терміни-епоніми поширені в усіх ветеринарних дисциплінах, але накопичення їх варто обмежити із-за незручності використання.

Як зазначалося у попередніх розділах, серед термінів ветеринарної медицини, трапляється багато паронімів, як от: “астенія” – “астазія” [10, с. 73], “афазія” – “афакія” [10, с. 79-80], “гастрин” – “гастрит” [10, с. 193], “епікриз” – “епіфіз” [10, с. 254-255], “інкубація” – “іннервація” [10, с. 284], “стрес” – “струс” [11, с. 177] та ін. Паронімія призводить до помилок у вживанні, бо незначна відмінність між двома словами може спричинити труднощі у їх засвоєнні, призводити до неправильної заміни одного слова іншим.

Нами виявлена громіздкість назв при встановленні діагнозів у тварин: “діафізарний гвинтоподібний перелом стегнової кістки зі зміщенням уламків” [9, с. 275]; “дермофіброз грудної кінцівки з ураженням ліктьового нерва” [9, с. 36]; “фузаріотоксикоз сільськогосподарських тварин з екстрогенним синдромом” [12, с. 36]; “переломи кісток верхньої щелепи в черепно-мозковому відділі у собак і котів” [13, с. 40]; “гостре розширення шлунка з одночасним здуттям шлунково-кишкового тракту у свиней” [14, с. 202]. Ці назви варто спростити.

Журнал “Ветеринарна медицина України” поряд з офіційними назвами хвороб тварин фіксує також і деякі народні назви, що є образними: інфекційний риніт – “заразна нежить” [15, с. 43]; папіломатоз вим'я – “щітка вим'я” чи “бородавки (папіломи) вим'я” [16, с. 47]; звуження носових отворів (стеноз носових отворів) – “клапанний ніс” [17, с. 36]; скрепні – “сверблячка овець і кіз” [18, с. 22]; лептоспіроз – “інфекційна жовтяниця” [19, с. 24]; губкоподібна енцефалопатія великої рогатої худоби – хвороба “скажених корів” [6, с. 16].

Нами також виявлено ряд подвійних назв ветеринарних препаратів: “бутокс” – “дельта-метрин” 5% [12, с. 39]; “тактик” – “влитроз 12,5%” [20, с. 39]; “хостациклін LA” – “окситетрациклін 20%” [13, с. 8]; “тетрамізол” (“нілверм”, “конкурат”, “ріперкол”, “декаріс”) – антигельмінтний препарат, що випускається під різними назвами [21, с. 14].

Розвиток сучасної ветеринарної лексики має істотне значення. Підготовка ветеринарних фахівців вимагає наукового підходу до вивчення сучасної української ветеринарної лексики з її подальшою уніфікацією.

Всезростаючий обсяг наукової інформації зумовлює виділення нових наукових дисциплін, що сприятиме подальшому розвитку ветеринарної науки та забезпечить удосконалення та уніфікацію української ветеринарної лексики.

Серед ветеринарної термінології нами виявлено ряд аббревіатур: губкоподібна енцефалопатія великої рогатої худоби (ГЕВРХ) [6, с. 16]; КЧС (класична чума свиней) [18, с. 14]; КАФІ (комплекс активованих факторів імунітету) [18, с. 10]; СЕВРХ (спонгіформна енцефалопатія великої рогатої худоби) [21, с. 20] та ін. Усе частіше в науковій літературі та практиці трапляються такі ще донедавна малознайомі скорочення, як GLP (Good Ladoratou Practice), GMP (Good Manufacturing Practice) та GCP (Good Clinical Practice) [19, с. 47]. Враховуючи важливість упровадження в систему ветеринарної медицини нових організаційних науково-виробничих підходів, бачимо, що дана проблема є актуальною.

Стандартизовані організаційні процеси та умови, в яких плануються, проводяться, контролюються, фіксуються, описуються, архівуються лабораторні неклінічні дослідження хімічних продуктів з метою захисту здоров'я людини, тварин та довкілля, отримали назву незалежної лабораторної практики, або скорочено НЛП (GLP) [19, с. 47]. Так, принципи незалежної лабораторної практики вперше були розроблені та офіційно рекомендовані для використання у країнах-членах

організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [19, с. 47] ще у 1981 р. Потім ці принципи переглянули та вдосконалили на основі науково-технічного прогресу після 15-річного використання більш як 25-ма країнами-членами ОЕСР разом з Міжнародною організацією із стандартизації. Дані принципи були включені в директиви Європейського Союзу, які повинні бути впроваджені на території країн Європейської економічної зони до кінця 1999 року. Нині у країнах Європейської спільноти не беруться до уваги жодні дослідження, якщо вони виконані без відповідного підтвердження принципів НЛП.

Аналіз сучасної ветеринарної лексики свідчить про те, що вона потребує нормалізації зокрема в таких планах:

1. У більшості випадків, де є синоніми, шляхом визначення пріоритетності якогось із термінів варто позбутися термінологічності синонімії (дублетності).

2. У всіх випадках позбутись "варіантної" синонімії, прийнявши лише якийсь один із наявних фонетико-морфологічних варіантів (наприклад, зрощення – зрощування), якийсь один залишається.

3. Незручними є терміни-епоніми. Практику їх накопичення варто обмежити. Це може бути лише у випадках дуже вагомих, оригінальних відкриттів, як от: "хвороба Ауескі", "хвороба Гамборго", "голотримач Матге", "ложка Люера").

4. Поширенням термінів-аббревіатур теж не варто захоплюватись, бо вони важкі у використанні і запам'ятовуванні. Тим більше, що поряд з аббревіатурами функціонують і повні терміни.

5. Використання термінів у неукраїнському (англійському, французькому і т.п.) оформленні та написанні має той недолік, що такі терміни на українському ґрунті не мають можливості творити похідні (наприклад, прикметникові) форми, а такі форми обов'язково мають всі первинні терміни.

При підготовці словників та підручників, редагуванні журналів та монографій потрібно обов'язково враховувати висловлені вище рекомендації, бо термінологія – це важливий інструмент пізнання та розвитку кожної науки.

На основі аналізу спеціальних словників, періодичних видань та підручників нами зроблена спроба висловити рекомендації щодо удосконалення сучасної ветеринарної лексики. В основу цих рекомендацій покладені такі принципи:

- кожне поняття ветеринарної медицини повинно позначатись одним терміном;
- термін повинен бути якомога коротшим, простим, легко засвоюватись і мати описове значення;
- терміни, що походять від власних імен (епоніми), повинні вживатись дуже обмежено;
- не повинні вживатись терміни-пароніми, що буде призводити до неточностей чи навіть непорозумінь;
- термінологічна синонімія класифікується нами як явище негативне. Необхідно спростувати ряд термінів-синонімів, залишивши лише один варіант, що є офіційним і може ввійти у ветеринарну номенклатуру;
- при перекладі термінів з російської мови на українську повинні використовуватись найбільш уживані форми;
- образні народні назви, що наявні в термінолексичі ветеринарної медицини, слід у наукових дослідженнях замінити офіційними науковими термінами;
- видання спеціальної літератури слід проводити згідно з новим українським правописом, бо ряд підручників, словників, статей у періодичних виданнях з ветеринарії видано з огляду на російську мову із порушенням фонетичних і морфологічних норм української мови. Наприклад: комплекс активуючих факторів [22, с. 10] (правильно комплекс активаційних факторів); адсорбуючий засіб [23, с. 18] (правильно адсорбційний засіб); розширюючі, місцевоанестезуючі ліки [24, с. 15] (правильно розширювальні, місцевоанестезійні ліки); тик [25, с. 11] (правильно тик); "черевистий" скальпель [26, с. 56] (правильно череватий скальпель); дезинфекція гноївки [27, с. 235] (правильно дезинфекція гноївки); "скакаючий" пульс [28, с. 26] (правильно скакальний пульс); живитель [28, с. 17] (правильно живильник); переносчиків [28, с. 3] (правильно переносників) та ін.;
- немилозвучні, важкі для вимови, складні для запам'ятовування терміни слід замінити стислими, лаконічними, що легко вимовляються та запам'ятовуються.

Література:

1. Коленцова В. Лексико-граматичні та словотворчі аспекти ветеринарної термінології // Українська термінологія і сучасність. – К.: КНЕУ, 2001. – С.171-174.
2. Хаютин А.Д. Термин, терминология, номенклатура. – Самарканд, 1972. – С.92.
3. Потоцький М. Бруцельоз // Ветеринарна медицина України, 1999. – №5. – С.24.
4. Потоцький М. Фузобактеріоз // Ветеринарна медицина України. – 1998. – №11-12. – С.43.
5. Романенко В. Ензоотичний енцефаломієліт свиней // Ветеринарна медицина України. – 1999. – №4. – С.22.

6. Потоцький М. Віспа // Ветеринарна медицина України. – 1999. – №4. – С.24.
7. Українська сільськогосподарська енциклопедія. Том І. – К.: Енциклопедія, 1970-1972. – 486 с.
8. Муляк С.В. Специфічна профілактика інфекційної бур сальної хвороби птиці вакцинами фірми „Інтервет” // Ветеринарна медицина України. – 1998. – №5. – С.9.
9. Ветеринарна хірургія і ортопедія / Никаноров В.О., Кузнєцов О.К. – К.: Урожай, 1967. – С.73-75.
10. Словник іншомовних слів / За ред. Мельничука О.С. – К.: Наукова думка, 1975. – С.73-284.
11. Словник паронімів української мови / Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. – К.: Рад. школа, 1986. – С.177.
12. Рухляда В., Кулініч М. Фузаріотоксикоз сільськогосподарських тварин з екстрогенним синдромом // Ветеринарна медицина України. 1998. – №5. – С.36.
13. Петренко О., Сухонос В. Переломи кісток верхньої щелепи в черепно-мозковому відділі у собак і котів // Ветеринарна медицина України. 1998. – №5. – С.40.
14. Внутрішні незаразні хвороби сільськогосподарських тварин з основами діагностики. – К.: Видавництво сільськогосподарської літератури Української РСР, 1960. – С.134.
15. Савченко В. Кролики – це не тільки дієтичне м’ясо, а й... // Ветеринарна медицина України. – 1998. – №1. – С.43.
16. Кравчук В. „Щітка” вим’я // Ветеринарна медицина України. – 1998. – №1. – С.47.
17. Петренко О., Левчук В. Звуження носових отворів // Ветеринарна медицина України. – 1999. – №10. – С.36.
18. Потоцький М. Актиномікоз // Ветеринарна медицина України. – 1999. – №1. – С.22.
19. Косенко Ю. Незалежна лабораторна практика у ветеринарній медицині // Ветеринарна медицина України. – 1999. – №9. – С.47.
20. Ектопаразитам – ні! // Ветеринарна медицина України. – 1998. – №5. – С.36.
21. Косенко М., Гуфрій Д. та ін. Протинематодні антигельмінтні препарати // Ветеринарна медицина України. – 1999. – №2. – С.14.
22. Потоцький М. Актиномікоз // Ветеринарна медицина України. – 1999. – №1. – С.22.
23. Ветеринарна рецептура та фармакологія. Практикум / Канюка О.І. та ін. – К.: УСГА, 1994. – 240 с.
24. Данилевский В.М., Забалуев Г.И. Словарь ветеринарных терапевтических терминов. – М.: Росагропромиздат, 1989. – 234 с.
25. Оперативна хірургія тварин з основами топографічної анатомії / За ред. Магди І.І. – К.: Вища школа, 1995. – 362 с.
26. Загальна епізоотологія / Литвин В.П., Ярчук Б.М. – К.: Урожай, 1995. – 98 с.
27. Клінічна діагностика хвороб тварин / За ред. Чернухи В.К. – К.: Урожай, 1996. – 312 с.
28. Паразитологія та інвазійні хвороби сільськогосподарських тварин / За ред. Чернухи В.К. – К.: Урожай, 1996.

Поступила 10.09.2004 г.